Conceptul de «echivalenţă» în traducerea îmbinărilor stabile de cuvinte din limbile engleză şi română

Daniela ENE

Key-words: *idiom, phraseology, target language, source language, equivalence, translation*

Este cunoscut faptul că frazeologia are o deosebită importanţă în practica traducerii, domeniul ei constituindu-se într-o adevărată piatră de încercare pentru traducători, prin dificultăţile pe care îmbinările stabile de cuvinte le impun în transferul de sensuri şi de valenţe expresiv-stilistice. Trebuie spus că până acum lingviştii au acordat puţină importanţă analizei contrastive a îmbinărilor stabile de cuvinte din două sau mai multe limbi; în cercetările noastre am găsit puţine studii în care să se compare structura, stabilitatea semantică, caracterul idiomatic al îmbinărilor stabile de cuvinte şi apartenenţa acestora în textele din limba sursă sau limba ţintă.

Dificultatea echivalării dintr-o limbă în alta a îmbinărilor stabile de cuvinte se explică prin particularităţile formale şi de sens ale acestora. Îmbinările stabile de cuvinte aparţinând ambelor limbi în discuţie au următoarele caracteristici comune: *sensul unic* (se comunică o singură noţiune), diferit de sensurile cuvintelor ce alcătuiesc îmbinarea; *relativa stabilitate* structurală, *expresivitatea* (deţin valenţe expresive şi de comunicare originale şi a oferă limbajului naturaleţe şi spontaneitate). Luând în considerare aceste proprietăţi, ne-am creat o definiţie proprie şi am concluzionat că o îmbinare stabilă se manifestă ca o *unitate lexicalizată poli-lexemică, caracterizată de stabilitate semantică şi sintactică; adesea, îmbinarea stabilă deţine un anumit grad de idiomaticitate şi, datorită posibilelor sale capacităţi conotative, dispune de anumite funcţii în discurs.*

Pornind de la aceste particularităţi care ţin de specificul unităţilor frazeologice, putem afirma cu certitudine că îmbinările stabile de cuvinte sunt considerate, în general, greu traductibile, având în vedere dificultatea de a găsi corespondenţe conceptuale dintr-o limbă în alta şi imposibilitatea redării sensurilor în limba străină, cuvânt cu cuvânt, prin intermediul unor structuri echivalente. Traducătorul trebuie să cunoască problemele fundamentale ale teoriei frazeologismelor, să poată să evidenţieze expresiile frazeologice, să descopere sensul lor şi să redea, în traducere, funcţiile lor expresive şi stilistice.

Pentru a rezolva problema traducerii frazeologismelor, se pare că sunt necesari anumiţi paşi:

1) traducătorul trebuie să aibă cunoştinţe în domeniul frazeologismelor;

„Philologica Jassyensia", An VI, Nr. 2 (12), 2010, p. 199–210

BDD-A959 © 2010 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:53:19 UTC)

2) să le identifice în text, să-i stabilească valoarea semantică şi stilistică şi să recunoască posibilele dificultăţi întâlnite în această etapă;

3) traducerea propriu-zisă necesită transmiterea nu numai a sensului, dar şi a funcţiei expresiv-stilistice ale frazeologismului.

Parcurgând bibliografia de specialitate şi, totodată, analizând comparativ texte literare din limba română şi din limba engleză, am ajuns la concluzia că procesul de traducere a îmbinărilor stabile din limba sursă în limba ţintă se poate rezuma la următorii paşi:

1) traducătorul identifică îmbinarea stabilă din limba sursă;

2) traducătorul analizează sensul îmbinării stabile de cuvinte din limba sursă, descifrând componentele semantice, stilistice şi funcţionale ale acesteia (parafraza în limba sursă);

3) specialistul traduce propriu-zis îmbinarea stabilă, transferând parafrazarea din limba sursă într-o parafrazare în limba ţintă (parafraza în limba ţintă);

4) procesul de traducere este finalizat prin substituirea textului din limba sursă cu un text din limba ţintă, care, la modul ideal, păstrează aceleaşi coordonate semantice, stilistice şi funcţionale, integrându-se în sistemul de referinţe culturale ale receptorilor din limba ţintă.

Acest model pe care îl propunem poate fi demonstrat pe baza următoarelor exemple, pe care le-am selectat din texte de proză ale literaturii britanice:

> Oh, that won't last. He'll be back*, with his tail between his legs*. Now there's someone who really does not need stability (Lodge 2002: 203).

> – O, aventura lui n-o să dureze. O să se întoarcă, ai să vezi, *cu coada între picioare*. El e cu adevărat o persoană care are nevoie de stabilitate (Lodge 2003b: 250).

> „Silence, silence", whispered a loud-speaker as they stepped out at the fourteenth floor, and «Silence, silence», the trumpet mouths indefatigably repeated at intervals down every corridor. The students and even the Director himself rose automatically *to the tip of their toes* (Huxley 1988: 20)

> „Linişte, linişte", şopti un megafon tocmai când coborau din lift la etajul 14 şi «Linişte, linişte», repetară neobosit, la intervale regulate, megafoanele plasate de-a lungul fiecărui coridor pe care-l străbătură. Automat studenţii, şi chiar Directorul, începură să meargă *în vârful picioarelor*" (Huxley 2003: 98).

În acest caz, identificarea expresiilor nu prezintă o problemă pentru traducător, întrucât sensurile lor figurate sunt evidente, iar existenţa unei îmbinări similare în limba română asigură păstrarea nu doar a sensului, ci şi a particularităţilor stilistice, textul final conţinând aceleaşi valenţe expresive. Aceste fragmente fac parte din categoria rarelor situaţii în care avem îmbinări stabile identice atât ca sens, cât şi din punct de vedere al componenţei lexicale („with one's tail between one's legs" – 'cu coada între picioare'; „to rise to the tip of someone's toes" – 'a se ridica în vârful picioarelor').

Pasul identificării îmbinărilor stabile nu ar trebui să fie subestimat, deşi, în aparenţă, e cel mai simplu. Identificarea presupune recunoaşterea îmbinării în virtutea unei bune înţelegeri a limbii şi a culturii sursă şi o neinspirată gestionare a

BDD-A959 © 2010 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:53:19 UTC)

acestui moment în procesul traducerii poate duce la apariţia erorilor de transfer. Pasul al doilea al analizei este foarte important, mai ales că descifrarea sensurilor îmbinărilor se face prin parafrazare, traducătorul având nevoie să perceapă unitatea semantică a îmbinării analizate. În exemplul de mai jos, identificarea şi analiza expresiei „to put too fine a point on it" pot crea probleme, întrucât sensurile cuvintelor ce intră în componenţa îmbinării diferă de semnificaţia generală a acesteia, iar traducătorul trebuie să înţeleagă şi să parafrazeze mental, acordând expresiei sensul de „to mean exactly what is said" ('a spune exact ce vrei să spui'): „*Not to put too fine a point on it*, old friend, if you want the job, it's yours" (Lodge 2002: 201) // „Ca *să nu* mai *despic firul în patru*, bătrâne prieten, dacă vrei slujba, a dumitale e!" (Lodge 2003b: 248). Pasul al doilea este determinant şi în evaluarea valenţelor comunicative ale îmbinării, căci traducătorul trebuie să decidă dacă în procesul de transfer înlocuieşte expresia cu una echivalentă în limba sursă sau rămâne doar la stadiul de parafrazare. Pasul al treilea este decisiv în procesul de traducere căci acesta este momentul în care parafraza din limba sursă este transferată într-o parafrază în limba ţintă; în acest caz, „to mean exactly what is said" din limba ţintă devine „a spune exact ce vrei să spui" în limba sursă. Ultimul pas, care încheie procesul de traducere, constă în producerea unui text, care este la fel de expresiv şi bine închegat ca cel din limba sursă. În exemplul analizat, autorul a preferat expresia *a despica firul în patru* ca modalitate de traducere a expresiei englezeşti *to put too fine a point on it*, deşi noi considerăm că o expresie mai apropiată ca sens ar fi fost *a spune/ a vorbi pe şleau*.

Acest model pe care îl propunem, poate fi aplicat, în mare, la toate îmbinările stabile de cuvinte şi se bazează pe un proces complex de transferare a unui text dintr-o limbă sursă într-un text echivalent în limba ţintă, adecvat din punct de vedere semantic, stilistic şi funcţional. Cuvântul relevant în această aserţiune este cel de „echivalenţă", un termen controversat în studiile despre traducere şi supus influenţelor diverselor şcoli, dar deosebit de important atunci când teoretizăm problema îmbinărilor stabile de cuvinte.

Decizia traducătorului de a transfera sensurile unei îmbinări stabile de cuvinte dintr-o limbă în alta depinde de existenţa sau nonexistenţa unei unităţi echivalente în limba ţintă. S. Fiedler sintetizează tipurile de echivalenţă întâlnite în literatura de specialitate şi ajunge la concluzia că există cinci categorii principale, pe care le consideră esenţiale în traducerea unităţilor frazeologice (Fiedler 2007: 118):

– echivalenţă *denotativă* (sau referenţială), care este orientată spre lumea reală;

– echivalenţă *conotativă*, care se referă la dimensiunile stilistice şi expresive ale textului;

– echivalenţă *pragmatică*, care include efectele comunicative pe care producătorul unui text încearcă să le transmită şi presupoziţiile receptorului (cunoaşterea individuală a acestuia, informaţiile culturale pe care le deţine, valorile culturale comune pe care le împărtăşeşte cu producătorul textului);

– echivalenţă *formal-estetică*, care este relevantă, în special, în cazul traducerilor literare, având în vedere că stilul unui scriitor este important iar valorile estetice şi formale ale textului trebuie păstrate;

– echivalenţă *normativă*, care este centrată pe proprietăţile ce caracterizează tipurile de text.

BDD-A959 © 2010 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:53:19 UTC)

În exemplul de mai jos, toate aceste tipuri de echivalenţă sunt pe deplin ilustrate:

> A Readership straight away, and *a free hand* to develop my special interests – linguistics and stylistics – *they always hated that sort of thing here*, blocked me at every turn, talked to students behind my back, persuaded them to drop my courses, I was glad *to shake the dust of Rummidge off my feet*, I can tell you (Lodge 2002: 212).

> Îmi ofereau din capul locului un lectorat şi-mi *dădeau mână liberă* în aprofundarea domeniului meu – lingvistica şi stilistica –, ăstora de-aici *tot timpul le-au stat în gât chestiile astea*, m-au pândit la fiecare cotitură, m-au bârfit pe la spate cu studenţii, i-au făcut să nu se înscrie la cursurile mele, aşa că m-am bucurat *să-mi pot lua tălpăşiţa* din Rummidge, zău aşa (Lodge 2003a: 17).

Este evident că, acolo unde are posibilitatea, traducătorul echivalează expresiile dintr-o limbă în alta (*to give a free hand* – 'a da mână liberă'; *to shake the dust off someone's feet* – 'a-şi lua tălpăşiţa', în traducere literală: 'a-şi scutura praful de pe picioare'), încercând să păstreze nealterate sensurile denotative şi conotative ale îmbinărilor, chiar dacă îmbinările sunt adaptate formal la cerinţele textului din limba română. Mai mult decât atât, grija pentru prezervarea dimensiunilor stilistice şi expresive ale textului transpare în efortul traducătorului de a menţine suflul informal, viu, ironic dat de autor prozei sale; traducătorul simte nevoia să menţină bogăţia stilului atât de mult, încât pentru îmbinările libere din textul original găseşte expresii în limba română (îmbinarea liberă *they always hated that sort of thing here*, care ar fi putut fi echivalată literar cu „întotdeauna au urât lucrul acesta", devine, prin percepţia originală a autorului, „tot timpul le-au stat în gât chestiile astea").

Traducerea unităţilor frazeologice implică mai multe aspecte decât obişnuita substituire a elementelor gramaticale şi lexicale dintr-o limbă în alta. Aceasta este părerea lui Susan Bassnet care, într-unul din studiile sale asupra teoretizării procesului de traducere, face distincţia între mai multe tipuri de echivalenţă. Clasificarea lui Bassnet este, în esenţă, foarte asemănătoare cu cea a lui Fiedler şi implică ideea înlocuirii îmbinărilor stabile dintr-o limbă în alta pe baza unor corespondenţe nu numai lingvistice, dar şi stilistice sau funcţionale (Bassnet 2002: 32):

– echivalenţă *lingvistică*, în care există omogenitate la nivel lingvistic între textele din limba sursă şi limba ţintă, acestui tip de echivalenţă corespunzându-i traducerea de tip *mot à mot*;

– echivalenţa *paradigmatică*, în care este vorba despre echivalenţa elementelor axei paradigmatice expresive; acest tip de echivalenţă este superioară celei lexicale;

– echivalenţa *stilistică* (translaţională), în care există o echivalenţă funcţională a elementelor din textul original şi din textul tradus, cu scopul unei identităţi expresive, pe baza unui sens care nu se modifică;

– echivalenţa *textuală* (sintagmatică), adică echivalenţa structurării sintagmatice a unui text (echivalenţă în formă şi structură).

Pe baza teoriei prezentate în cartea lui Bassnet, o îmbinare stabilă se traduce prin determinarea echivalenţei stilistice, care rezultă în substituirea îmbinării din limba sursă printr-o îmbinare cu aceeaşi funcţie în limba ţintă. De multe ori, substituirea nu se face pe baza elementelor lingvistice din interiorul îmbinării sau pe baza corespondenţelor de imagine conţinută în îmbinări, ci pe baza funcţiei unităţii stabile. Îmbinarea din limba sursă este înlocuită cu o îmbinare din limba ţintă, care

BDD-A959 © 2010 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:53:19 UTC)

serveşte acelaşi scop cultural în limba ţintă. În textele de mai jos, este evident cum îmbinările stabile echivalente prin traducere (*on the one hand this, on the other hand that* – 'ba că-i albă, ba că-i neagră'; *talked around the subject* – 's-a învârtit în jurul cozii'; *waffled and wandered* – 'a bătut câmpii' şi 'a vorbit să n-adoarmă') sunt alcătuite din elemente lexicale diferite, conţin imagini diferite, dar transmit acelaşi sens şi au aceeaşi funcţie stilistică:

> 'E said, *on the one hand this, on the other hand that*. 'E *talked around the subject*. 'E *waffled and wandered*. 'E repetead things 'e said twenty, thirty years ago, and said better (Lodge 2002: 348).

> – A zis *ba că-i albă, ba că-i neagră*. *S-a învârtit în jurul cozii*. *A bătut câmpii* şi a *vorbit să n-adoarmă*. A reluat lucruri de acum douăzeci-treizeci de ani, spuse mult mai bine la vremea lor (Lodge 2003a: 158).

Dincolo de aceste tipuri de echivalenţă, care ne duc cu gândul la o viziune globală asupra traducerii – una în care îmbinările stabile sunt percepute nu doar ca parte a unui sistem lingvistic, ci şi ca parte a unei activităţi de comunicare şi a unui cadru cultural –, semnalăm o altă clasificare a tipurilor de echivalenţă în studiile despre teoria traducerii. Acest tip de clasificare face parte dintr-o abordare strict lingvistică a fenomenului traducerii şi, deşi pare mai restrictivă, ne ajută să remarcăm similarităţile şi deosebirile structural-semantice din cadrul sistemelor frazeologice ale limbii engleze şi române. I. Condrea distinge trei tipuri de echivalenţă la nivel lexical şi semantic (Condrea 2006: 54–65), tipuri pe care le regăsim şi la Fiedler şi Gläser (1998):

1) echivalenţă *totală* – „despre care se poate vorbi atunci când sensurile unor cuvinte sau sintagme din două limbi practic se suprapun" şi care de regulă, „se stabileşte între cuvintele monosemantice, adică în cazurile, destul de puţine numeric, în care în ambele limbi, cuvintele au doar câte un singur sens";

2) echivalenţă *parţială* – „când un cuvânt din limba ţintă poate avea câteva corespondente în limba sursă". Echivalarea parţială este, probabil, cea mai întâlnită formă de traducere, întrucât traducătorul încearcă să păstreze semnificaţia, gradul de expresivitate şi metaforizare al textului original;

3) *lexic intraductibil* ce constă în cuvintele şi îmbinările stabile de cuvinte care nu au echivalente permanente în limba ţintă. Lipsa de echivalenţă, deşi este o mare piatră de încercare pentru traducători, nu înseamnă că face textul în întregime intraductibil. Deşi se pierd mare parte din nuanţele de expresie, specific culturale, ale unităţilor intraductibile, putem, totuşi, să afirmăm, conform teoriei echivalenţei dinamice a lui Nida, că atât timp cât textul tradus produce, în ansamblul lui, un efect asemănător cu cel intenţionat de autor traducătorul şi-a atins ţelul.

În cele ce urmează, vom realiza o analiză comparativă a îmbinărilor stabile de cuvinte din cele două limbi din perspectiva relaţiilor de echivalenţă ce există între acestea, din punct de vedere lingvistic. În acest studiu, semnalăm similarităţile şi deosebirile lexicale şi semantice, făcând abstracţie de context, pe baza selecţiei din dicţionare pe care am întreprins-o. Considerăm necesară această abordare pentru a vedea în ce măsură cele două limbi au sisteme frazeologice asemănătoare şi cât de greu sau de uşor un traducător găseşte structuri lexicale şi semantice echivalente în cadrul celeilalte limbi.

BDD-A959 © 2010 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:53:19 UTC)

Considerăm că există o multitudine de exemple care atestă *echivalența totală* în limbile română şi engleză, mai ales în interiorul îmbinărilor scurte şi medii, acolo unde există adeseori o asemănare structurală. Sunt perifraze uşor de echivalat, care nu exprimă o informație semantică, ci una teoretic gramaticală*: even if* – 'chiar dacă', *up to* – 'până la', *together with* – 'împreună cu'. În aceeaşi categorie a echivalenței totale identificăm perifraze care transmit o informație gramaticală, dar şi semantică, pe care le integrăm în categoria îmbinărilor scurte şi medii (din punct de vedere formal) şi transparente (din punct de vedere semantic). Acestea din urmă apar

> în primul rând, ca rezultat al *calchierii* directe a îmbinărilor stabile de cuvinte, începând cu formulele uzuale şi terminând cu frazeologismele şi expresiile idiomatice (Condrea 2006: 41).

Deşi *calchierea* se dovedeşte a fi în acest context o stângăcie a traducătorului care adoptă soluția traducerii fidele, nu contestăm faptul că o serie de îmbinări stabile de cuvinte au intrat în limbă prin calchiere. În sprijinul afirmației noastre aducem părerea lingvistului Th. Hristea, care, în urma studiului unui vast material, ajunge la concluzia indiscutabilă că

> cele mai multe frazeologisme din limba română modernă sunt împrumuturi şi calcuri sau traduceri literale după unități frazeologice străine, care au o structură identică sau similară cu a celor româneşti (Hristea 1984: 46).

El afirmă că majoritatea calcurilor sunt după modele franțuzeşti, ele clasificându-se în calcuri *totale* (care traduc *ad litteram* unitățile din limba străină) şi *parțiale* (o parte a unității este tradusă, iar o alta este împrumutată). În ultimii ani însă limba română a adoptat o multitudine de calcuri şi de împrumuturi din limba engleză, acest lucru explicându-se în special prin cauze extralingvistice, cum ar fi impactul globalizator al limbii engleze, nevoia de a înlocui termenii consideraţi uzaţi şi neadecvaţi realităților noi, permanenta prezență a informației în limba engleză pe canalele de televiziune, prin muzică şi prin filme. Oferim în continuare câteva exemple de calcuri formate prin traducere literală din limba engleză, calcuri folosite extrem de des în presa scrisă şi vorbită: *axa răului* (engl. 'axis of evil'); *Carte Albă* (engl. 'White Paper'); *câine de pază* (engl. 'watchdog'); *corectitudine politică* (engl. 'political correctness'); *clasă de mijloc* (engl. 'middle class'); *cortină de fier* (engl. 'iron curtain'); *discriminare pozitivă* (engl. 'positive discrimination'); *foc prietenesc* (engl. 'friendly fire'); *gulere albe* (engl. 'white collars'); *guvern din umbră* (engl. 'shadow government/cabinet'); *lider de opinie* (engl. 'opinion leader'); *pierderi colaterale* (engl. 'colateral damages'); *primă doamnă* (engl. 'first lady').

Îmbinările stabile de cuvinte exemplificate mai sus sunt redate în română prin:

a) *calchiere totală* (traducere exactă a fiecărui element al unității frazeologice străine): *corectitudine politică*; *clasă de mijloc*; *cortină de fier*; *primă doamnă*;

b) *traducere liberă*: *Carte Albă* (engl. 'White Paper'); *principiul dominoului* (engl. 'domino effect'); *foaie de parcurs* (engl. 'road map').

În cadrul categoriei îmbinărilor care pot fi echivalate total facem o diferențiere între cele care doar transmit informația gramatical-semantică şi cele care sunt caracterizate de idiomaticitate şi expresivitate. Din prima categorie am identificat îmbinări scurte, de genul: *even if* – 'chiar dacă', *together with* – 'împreună cu', *clasă de mijloc* – 'middle class', *lider de opinie* – 'opinion leader', *a*

BDD-A959 © 2010 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:53:19 UTC)

lua în considerare – ‘to take into account’*, a comite o crimă* – ‘to commit a crime’, *înainte şi înapoi* – ‘backwards and forwards’*, încetul cu încetul* – ‘little by little’*, din greşeală* – ‘by mistake’.

Cea de-a doua categorie implică o congruenţă a sensului denotativ al îmbinării cu cel conotativ, expresiv, cu reală valoare stilistică. Echivalenţa totală se manifestă în cazul îmbinărilor stabile, care fie au fost calchiate dintr-o limbă comună (greaca, latina), conform teoriei *monogenezei*, fie au apărut şi s-au dezvoltat spontan în spaţii geografice diferite, în virtutea teoriei *poligenezei*, ce implică naşterea în acelaşi timp a aceloraşi tipuri de unităţi datorită unor tendinţe comune ale spiritului omenesc.

Îmbinările de circulaţie europeană (chiar internaţională) care îşi au sursa în limbile clasice conţin în interiorul lor metafore şi metonimii, care au acelaşi referent în lumea reală, au aceeaşi raportare culturală, sunt înţelese în aceeaşi măsură de receptorii celor două limbi: *călcâiul lui Ahile* – ‘Achilles’ heel’, *mărul discordiei* – ‘appel of discord’, *la calendele greceşti* – ‘on to the Greek Calendas’, *şi tu, Brutus* – ‘you too, Brutus’, *a încovoia arcul lui Ulise* – ‘to bend the bow of Ulysses’. Îmbinările care provin din *Biblie* pot fi adesea echivalate total: *fructul interzis* – ‘forbidden fruit’, *bunul Samaritean* – ‘good Samaritan’, *pâinea vieţii* – ‘the bread of life’*, sarea pământului* – ‘the salt of the earth’, *a semăna vânt şi a culege furtună* – ‘to sow wind and to reap the whirlwind’, *a întoarce şi celălalt obraz* – ‘to turn the other cheek’, *a arunca primul piatra* – ‘to cast the first stone’, *Toma necredinciosul* – ‘doubting Thomas’, *ţap ispăşitor* – ‘scapegoat’.

Îmbinările născute independent şi spontan în fiecare limbă sunt, uneori, echivalate total, ele conţinând aceleaşi tipuri de metafore, în virtutea unor experienţe ontologice similare, a unui fond economic, social, psihologic şi cultural comun: *a avea casa deschisă* – ‘to keep an open house’, *a strânge cureaua* – ‘to tighten one’s belt’, *a-şi pierde capul* – ‘to lose one’s head’, *a avea mâinile curate* – ‘to have clean hands’, *a-i aluneca printre degete* – ‘to slip through one’s fingers’*, mândru ca un cocoş* – ‘as proud as a peacock’, *alb ca zăpada* – ‘as white as snow’, *a mânca ca un porc* – ‘to eat like a swine’, *ca peştele în apă* – ‘like fish in water’, *a trage sforile* – ‘to pull the strings’, *a bate fierul cât e cald* – ‘to strike the iron, while it’s hot’*, a se răsuci în mormânt* – ‘to turn in one’s grave’, *a lătra la lună* – ‘to bark at the moon’, *a vedea şi prin zid* – ‘to see through a stone wall’, *a bate toba (cea mare)* – ‘to beat the big drum’, *a se naşte în purpură* – ‘be born in purple’, *a se naşte în şanţ* – ‘to be born in the gutter’, *a fi în şa* – ‘to be in the saddle’, *a fi în aceeaşi barcă* – ‘to be in the same boat’.

Majoritatea metaforelor şi a metonimiilor conţinute în îmbinările echivalate total nu mai sunt demult figuri de stil, căci acestea şi-au pierdut prospeţimea şi originalitatea de-a lungul timpului, prin frecvenţa cu care au fost folosite. Există nenumărate situaţii în care metaforele iniţiale conţin conotaţii culturale şi istorice, specifice doar uneia dintre limbi, caz în care putem vorbi de *echivalenţă parţială*. Atunci când îmbinările stabile conţin figuri de stil ce au fundamente referenţiale diferite, conotaţii şi implicaţii stilistice diferite, le echivalăm, adesea, parţial. Considerăm că există mult mai multe cazuri de echivalare parţială decât de echivalare totală, chiar dacă îmbinările au la bază scheme mentale comune, chiar dacă sensurile îmbinărilor stabile sunt similare în ambele limbi. În opinia noastră, dicţionarele frazeologice sunt alcătuite, în cea mai mare parte, din sintagme,

BDD-A959 © 2010 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:53:19 UTC)

expresii, locuțiuni, zicale şi proverbe echivalate parțial, având în vedere faptul că nu există sinonime perfecte, ideografice sau stilistice.

Exemplele[1] pe care le vom oferi pentru a ilustra acest tip de echivalare fac parte din punct de vedere structural, din categoria îmbinărilor medii şi lungi. Totodată, o analiză semantică a exemplelor ne indică faptul că îmbinările sudate sau semi-sudate sunt redate, adesea, prin echivalare parțială. În categoria îmbinărilor stabile concordante ca sens, născute independent în fiecare limbă, am cules exemple sprijinindu-ne pe dihotomia expresii „cópii ale realității" şi expresii „imaginare": îmbinări din subclasa *onomasiologică* şi *figuri de stil* cu mențiunea că pe multe din prima secvență le regăsim şi în cea de a doua (această clasificare corespunde celei făcute de S. Dumistrăcel şi care vizează expresiile idiomatice, împărțite în două categorii: expresii „cópii ale realității" şi expresii „imaginare" – Dumistrăcel 1980). Îmbinările stabile de cuvinte următoare au aceleaşi sensuri denotative în ambele limbi, manifestă tipare logico-semantice asemănătoare, deşi ele conțin imagini diferite în fiecare limbă în parte (redăm diferența de imagine prin traducerea literală a expresiilor englezeşti, chiar dacă această activitate are drept rezultat crearea unui nonsens lexical si semantic). Totuşi, ele sunt similare din punct de vedere stilistic, pentru că aparțin nivelului neutru sau familiar de folosire a limbii.

Din categoria îmbinărilor onomasiologice (cópii ale realității), am selectat următoarele exemple: *a cumpăra mâță-n traistă ~ to buy a pig in a poke* ('a cumpăra un porc într-un buzunar'), *to know the ropes ~ a trage sforile* ('a cunoaşte sforile'); *a tăia găina care face ouăle de aur ~ to kill the goose that lay the golden eggs* ('a tăia gâsca care face ouăle de aur'), *a nu face nici cât o ceapă degerată ~ not to be worth a straw* ('a nu valora nici cât un pai'), *a juca ca o ciubotă/cizmă ~ to act ham* ('a juca ca o şuncă'), *a face pe prostul/bufonul ~ to act the ape* ('a face pe maimuța'), *a pune paie pe/peste foc ~ add fuel/oil to the fire/flames* ('a adăuga carburant/ulei peste foc/flăcări'), *numai lapte şi miere ~ all sugar and honey* ('tot zahăr şi miere'), *mănânci calule ovăz/orz? ~ as a baby would eat a cake* ('cum un copil ar mânca o prăjitură'), *ca pe foc/căldură/jăratec ~ at a white heat* ('la o căldură albă'), *în toiul/puterea/crucea nopții ~ at dead of night* ('la moartea nopții'), *pe patul de moarte ~ at death's door* ('la uşa morții'), *a-i lipsi o doagă ~ to be a button short* ('a fi mai puțin cu un nasture'), *a fi o pată pe blazonul cuiva ~ to be a blot on somebody's scutcheon* ('a fi o pată pe tăblița/scutul cuiva'), *a nu fi în apele sale ~ to be a cup too low* ('a fi cu o cană prea jos'), *a fi într-o ureche ~ to be a little light in the upper storey* ('a fi puțin uşor la etajul de mai sus'), *a fi un pachet de nervi ~ to be all on wires* ('a fi tot pe fire'), *a fi sacul cu bani ~ to bear the bag* ('a purta punga'), *a fi taler cu două fețe ~ to bear/carry two face under one hood* ('a purta două fețe sub aceeaşi glugă'), *a bate câmpii ~ to beat about the bush* ('a da

[1] Având în vedere imensa diversitate a unităților frazeologice care pot fi echivalate parțial, am făcut o selecție a exemplelor, exploatând, în special, verbele care sunt creatoare de îmbinări stabile atât în limba română, cât şi în limba engleză. Parcurgând dicționarele frazeologice, am constatat că verbul „a fi"/ "to be" intră în componența a nenumărate grupuri stabile în ambele limbi. Menționăm că am inclus în materialul nostru nu doar îmbinări care să conțină verbul „a fi", ci şi expresii, locuțiuni (substantivale şi verbale), din dorința de a lărgi spectrul şi a demonstra bogăția de îmbinări care pot fi echivalate parțial din română în engleză şi invers. Totodată, nu ne propunem să exploatăm în întregime categoria imbinărilor echivalate parțial, intrucât acesta este scopul dicționarelor de specialitate.

BDD-A959 © 2010 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:53:19 UTC)

târcoale tufişului'), *a fi/a se avea la cuțite ~ to be at daggers' point* ('a fi la vârful pumnalelor'), *a merge pe teren bătătorit ~ to beat over the old ground* ('a bate pământul vechi'), *a fi pierdut busola ~ to be at sea* ('a fi pe mare'), *a fi cu susu-n jos/claie peste grămadă ~ to be at sixes and sevens* ('a fi la şase şi şapte'), *a bate măr pe cineva/a bate pe cineva ca la fasole ~ to beat somebody black and blue* ('a bate pe cineva negru şi albastru')*/to beat somebody out of his boots* ('a bate pe cineva afară din cizmele sale'), *a bate darabana/toba cu degetele ~ to beat the devils' tattoo* ('a bate ,pe' ritmul diavolului'), *a fi la capătul puterilor/a i se apropia funia de par ~ to be at the end of one's rope/tether* ('a fi la capătul frânghiei/ priponului'), *a fi în vârful piramidei ~ to be at the top of the ladder* ('a fi în vârful scării'), *a fi/a lucra mînă-n mână cu cineva ~ to be hand and/in glove with somebody* ('a fi mână şi/în mânuşă cu cineva'), *a fi la ananghie/strâmtoare/aman ~ to be in a box* ('a fi într-o cutie'), *a înota în ape adânci ~ to be in deep water* ('a fi în apă adâncă'), *a trăi în puf ~ to be in clover* ('a fi în trifoi'), *a fi trecut la catastif ~ to be in somebody's bad/black books* ('a fi în cărțile rele/negre ale cuiva'), *a nu-i fi toți boii acasă ~ to be in the blues* ('a fi în albastru'), *a fi pe dos/a nu fi în regulă ~ to be off the beam* ('a fi în afara barei/bârnei'), *a umbla cu nasul pe sus ~ to be on the high ropes* ('a fi pe sfori înalte'), *a-i fi apus steaua ~ to be through with one's star* ('a termina cu steaua cuiva'), *a se ține de fusta mamei ~ to be tied up to one's mother's apron-strings* ('a se ține/a fi ținut de cordonul şorțului mamei'), *a fi cu caşul la gura/a fi un mucos ~ to be wet behind the ears* ('a fi ud în spatele urechilor'), *a-şi merita pâinea ~ to be worth one's salt* ('a-şi merita sarea'), *a fi palid/străveziu/tras la față ~ to be white/zellow about the gills* ('a fi alb/galben după femeiuşti'), *a-şi aprinde paie în cap ~ to bring a hornet's nest about one's ears* ('a-şi pune un cuib de viespi după urechi').

Din categoria îmbinărilor figuri de stil (imaginare) am extras următoarele exemple: *o furtună într-un pahar cu apă ~ a storm in a tea-cup* ('o furtună într-o ceaşcă de ceai'), *a se vârî pe sub pielea cuiva ~ to crip into smb.'s mouth* ('a se strecura în gura cuiva'), *a ploua cu găleata ~ to rain cats and dogs* ('a ploua câini şi pisici'), *a ajunge în sapă de lemn ~ arrive at one's fingers' ends* ('a ajunge la capătul degetelor'), *a i se ridica/lua o piatră de pe inimă ~ to be a load off somebody's mind* ('a fi o greutate mai puțin în mintea cuiva'), *a fi cu scaun la cap ~ to bear a brain* ('a purta un creier'), *a intra (de bună voie) în gura lupului ~ to beard the lion in his den* ('a trage de barbă leul din bârlogul său'), *a fi pe drojdie/geantă ~ to be at a low-water mark* ('a fi la punctul care marchează apa mică'), *a se bate cu morile de vânt ~ to beat the air/wind* ('a bate aerul/vântul'), *a scoate praful din cineva/a bate pe cineva să-i meargă fulgii ~ to beat the tar out of somebody* ('a scoate smoala din cineva'), *a fi în draci ~ to be in a wax* ('a fi în ceară/supărare'), *a fi cu capul în nori ~ to be in cloudland* ('a fi pe tărâmul norilor'), *a-i sufla vântul prin buzunare ~ to be in low water* ('a fi în apă mică'), *a fi în franci/fonduri ~ to be in pocket* ('a fi în buzunar'), *a fi în pielea cuiva ~ to be in somebody's boots/coat* ('a fi în cizmele/haina cuiva')/*to be in somebody's shoes* ('a fi în pantofii cuiva'), *a fi cu fundul în două luntre ~ be on both sides of a fence* ('a fi în ambele părți ale gardului'), *a fi ajuns în sapă de lemn ~ to be on one's beam-ends* ('a fi la capătul barei/bârnei'), *a trage la măsea ~ to be on the booze* ('a fi în băutură/dugheană'), *a avea bujori în obraji ~ to be red/rosy about the gills* ('a fi roşu/roziu după

BDD-A959 © 2010 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:53:19 UTC)

femeiuşti'), *a fi sub papucul nevestei ~ to be tied up to one's wife's apron-strings* ('a se ține/a fi ținut de cordonul şorțului nevestei'), *a trage cu tunul în vrăbii ~ to break a butterfly upon the wheel* ('a chinui un fluture pe roată').

Echivalența zero[2] în cazul îmbinărilor stabile din engleză şi română este îndeajuns de rară, dar aceasta nu înseamnă că unitățile frazeologice nu pot fi traduse. Chiar dacă sunt momente când nu putem identifica un echivalent în limba țintă, traducerea tot poate fi realizată prin parafrazarea sensului denotativ al îmbinării stabile din limba sursă, deşi este evident că sensurile conotative (valențele stilistice) nu mai pot fi reprezentate adecvat în limba țintă. Următorul exemplu este specific limbii române şi, teoretic, nu dispune de echivalent în limba engleză: *a umbla teleleu Tănase*, care înseamnă „a umbla de colo până acolo, fără rost" şi poate fi transferat în engleză prin verbe care sugerează ideea de „rătăcire": *to rove, to roam, to wonder, to tramp aimlessly*. Traducătorul are nu numai posibilitatea de a transfera expresia în engleză prin identificarea de noțiuni adecvate în dicționar, ci şi posibilitatea de a găsi expresii relativ sinonime în limba română care să implice tot imaginea de „rătăcire" şi pe care apoi să le echivaleze parțial în limba engleză. Pentru această îmbinare am găsit următoarea serie sinonimică: *a umbla de colo până colo, a umbla fără rost, a umbla fără căpătâi/hai-hui/haimana, a umbla frunza frăsinelului, a umbla creanga*. Limba engleză ne oferă, în primul rând, o serie de grupuri verbale specifice (de tipul *phrasal verbs*: verb + prepoziție sau particulă adverbială), care sunt considerate îmbinări stabile scurte: *to bum around*, *to loaf/ sponge/ wonder about*, *to muck about*, *to muddle on/along/about*, *to shift about, to bustle about.* Unele dintre acestea au implicații conotative mai detaliate (spre exemplu, *to bustle about* înseamnă „a umbla cu un aer preocupat") însă nu toate îmbinările au aceleaşi valențe stilistice, unele dintre ele aparținând registrului *slang* (*to muck about; to muddle on/along/about)*. Dincolo de varietatea de *phrasal verbs* care exprimă sensul denotativ al unității în discuție, traducătorul are posibilitatea de a identifica şi câteva îmbinări caracterizate de expresivitate: *to be on the tramp* (a fi în navă/pe drum), *to pound the asphalt* (a bate asfaltul).

Nu aceeaşi situație o întâlnim în cazul expresiilor următoare, la care singura soluție pare a fi parafrazarea sau o explicație adițională a traducătorului printr-o notă de subsol în materialul tradus:

– *satul lui Cremene*, care desemnează un „loc fără pază, unde nu se respectă nicio regulă, nicio constrângere legală";

– *a nimerit orbul Brăila* (*Suceava*), ce arată că „orice lucru este posibil, incredibil inițial";

– *cuiul lui Pepelea*, care implică un „pretext născocit pentru a stingheri pe alții";

– *(la orice treabă) pe Stan Pățitul întreabă,* care induce ideea de „consultare cu un om priceput";

– *born within the sound of Bow Bells* ('a fi născut în sunetul clopotelor Bow'), care desemnează persoanele *cockney*, locuitori ai Londrei, ce locuiesc în special în partea de est a oraşului;

[2] Termenul este preluat de la Fiedler şi Gläser; I. Condrea foloseşte denumirea de «lexic intraductibil», denumire cu care nu suntem pe deplin de acord, întrucât considerăm că toate cuvintele şi îmbinările stabile pot fi transferate dintr-o limbă în alta, chiar dacă se pierde din valoarea formal-estetică şi pragmatică a textului inițial.

BDD-A959 © 2010 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:53:19 UTC)

– *peter out*, care semnifică ‘a se epuiza, a seca’, desemnând „ceea ce dispare nu dintr-o dată, ci treptat”.

Semantic vorbind, echivalenţa zero nu presupune o lipsă în sistemul noţional sau conceptual al limbii respective, ci o ordonare diferită a elementelor lingvistice (Gläser 1998: 15). După părerea noastră, limba ţintă poate exprima orice tip de realitate cuprinsă în limba sursă, prin exploatarea tuturor mijloacelor lingvistice din interiorul unei propoziţii sau fraze.

În acest studiu am discutat cele trei tipuri de echivalenţă din perspectiva exemplelor care sunt identificate în dicţionarele de frazeologie sau în listele lucrărilor de specialitate consultate şi citate. Am văzut că atunci când transferăm o îmbinare stabilă dintr-o limbă în alta posibilităţile de a găsi echivalente sunt nenumărate, acest fapt reflectând existenţa unui spirit universal uman, a unei identităţi europene comune, a unei experienţe ontologice asemănătoare care se reflectă în tipare logico-semantice similare. Chiar şi în situaţia în care ne confruntăm cu unităţi care nu dispun de echivalent lingvistic în limba ţintă, din cauza înrădăcinării adânci a îmbinărilor stabile în istoria şi cultura comunităţii limbii sursă, am ajuns la concluzia că parafrazările explicative sunt soluţia pentru traducere, deşi se pierde, în mod evident, din valoarea formal-estetică a grupurilor stabile.

Bibliografie

Bassnet 2002: Susan Bassnet, *Translation Studies*, New-York, Routledge.

Condrea 2006: Irina Condrea, *Traducerea din perspectivă semiotică*, Chişinău, Cartdidact.

Dumistrăcel 1980: Stelian Dumistrăcel, *Lexic românesc. Cuvinte. Metafore. Expresii*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.

Fiedler 2007: Sabine Fiedler, *English Phraseology. A Coursebook*, Tübingen, Gunter Narr Verlag.

Gläser 1998: Rosemarie Gläser, *The Translation aspect of phraseological units in English and German*, în Piotr Kakietek (ed.), *Topics in Phraseology. Theory and Practice*, vol. 1, Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Huxley 1988: Aldous Huxley, *Brave New World*, London, Marshall Cavendish Ltd.

Huxley 2003: Aldous Huxley, *Minunata lume nouă*, traducere şi note de Suzana şi Andrei Bantaş, prefaţă şi tabel cronologic de Dumitru Ciocoi-Pop, Iaşi, Editura Polirom.

Hristea 1984: Theodor Hristea, *Sinteze de limba română*, (cap. VI, *Introducere în studiul frazeologiei*), ediţia a III-a, Bucureşti, Editura Albatros.

Lodge 2002: David Lodge, *A David Lodge Trilogy: Changing Places, Small World, Nice Work*, London, Penguin Books.

Lodge 2003a: David Lodge, *Ce mică-i lumea!*, ediţia a II-a, traducere, postfaţă şi note de George Volceanov, Iaşi, Editura Polirom.

Lodge 2003b: David Lodge, *Schimb de dame*, ediţia a II-a, traducere, postfaţă şi note de Virgil Stanciu, Iaşi, Editura Polirom.

The Concept of “Equivalence” in Translating Idioms in English and Romanian

In the theory and practice of translation, idioms are considered a special chapter, as linguists and translators are often concerned about finding conceptual and formal correspondences from one language to another. Translators must be aware of the fundamental problems of phraseological units, of their semantic and stylistic peculiarities. In this study, we noticed that idioms can rarely be rendered literally and that translating them

BDD-A959 © 2010 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:53:19 UTC)

means discovering the proper equivalent which is able to express the semantic and stylistic particularities of idioms from the source language. We presented several types of equivalences which illustrate that idioms are not only a part of a linguistic system, but also an important and expressive component within a cultural framework. From all these categories of equivalence, we insisted upon the linguistic concept of the *complete, partial* and *zero* equivalence, by bringing numerous examples from English and Romanian phraseological dictionaries, articles and books. We concluded that in the interlinguistic transfer of idioms from English to Romanian and vice versa, one may find various equivalent patterns, in spite of the special syntactic and semantic characteristics of phraseological units. This diversity of equivalent structures is the consequence of the universal human spirit, of the common European identity, of a resembling ontological experience which reflects similar logical and semantic patterns.

Universitatea Tehnică „Gheorghe Asachi", Iaşi
România

BDD-A959 © 2010 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:53:19 UTC)